EMİN ÂBİD KARACAOĞLAN HAKKINDA

Ali Şâmil HÜSEYİNOĞLU

Bakü – Azerbaycan

alishamil@yahoo.com

Özet

Ulaşımın zor vaatlerinde böyle âşıklarımız arasındaki iltibata hayran kalmamak olmuyor. Karacaoğlan şiirleri Anadolu'da gibi aynı hızla Azerbaycanda, Kafkasya'da, İran Türkleri arasında, Türkmenistan'da, Harezmi'de aynı hızla yayılmanı dediklerimize parlak numunedir. Hatta Balkanlarda da Türk aşıklarının şiirleri ün kazanmıştır. Ne yazık ki, 19-20 yüzyıllarda Balkanlarda başlayan Türk köçleri, zamanında alan çalışmalarının aparılmaması oradaki aşık şiiri hakkında yeterince bilgi elde etmemizi engellemişti.

Şunlara bakmayarak 20 yüzyılın başlarından aşık şiirinin toplanması ve Avrupa edebi metotları ile araştırılmasına çaba gösterilmiştir. Azerbaycan'da bu konuda değerli araştırmalar aparan kişilerden biri de Emin Abid olmuştur.

Anahtar kelimeler: Karacaoğlan, âşık şiiri, Emin Abid, Azerbaycan, Anadolu.

Edebi hayata şiir ve düzyazı, çevirmelerle gelen Abid Mütellib oğlu Ahmedov araştırmacı Emin Abid gibi tanındı ve ün kazandı. 19 yüzyılın sonları, 20 yüzyılın Bakü hayatı milliyetçi, vatansever ve çalışkan bir gençliğin yetişmesine sebep oldu. Bu gençlerden biri de sade bir emele-taş yonan oğlu olan Emin Abid idi. O, doğulduğu bölgenin değil Türk dünyasının problemini çözmeye çaba gösterdı.

1898. yılında Bakü'de doğan Emin Abid ilk teshilini annesi Reyhanın evinde çocuklar ve hanımlar için açtığı Kurani-Kerimi öğretme derneğinde almıştır. Bakü'de III. Aleksinde Erkek Gimnazyumu'nda okurken çocuk dergilerinde şiir ve düzyazılar, çevirmeler yayımlatmıştır.

1912-1919 yılları arasında Bakü'de yayımlanan gazete ve dergilerde, Âbid, Âbid Mütelliboğlu, Âbid Mütellibzâde, Âbid Alp Mütellib-zâde, Âbid Ahmetov, Gozgurap Bey

imzalan ile yayımlanmış şiir, hikâye ve çevirmeler Emin Âbid'in gençlik yazılarıdır. Onun ilk gençlik ve gençlik çağlarında yazdığı şiir ve makalelerde hattâ tercümelerde millî düşünce hâkimdir.(Hüseyinoğlu Ali Şamil, 1999:25)

Emin Âbid'in milliyetçi bir ruh ile büyümesinde ağabeyi şair, yazar, araştırıcı, çevirmen olan Aliabbas Müznibin etkisi büyük olmuştur. 1911 yılda Çarlık aleyhine yazdığı makalelere göre Aliabbas Müznibin gazetesini bağlamış ve kendini de Sebirya'ya sürmüşler.

Okulu bitiren Âbid Ahmetov, İstanbul'da tahsil yapmak için çaba harcar. Malisef I. Dünya Savaşının başlaması onun bu arzusuna engel olur. O, kardeşi Ali Abbas Müznib'in sahibi ve genel yayın yönetmeni olduğu *Dirilik* ve *Baba-i Emir* dergilerinde çalışır. Mizahî şiirler, makaleler yazıp tercümeler yapar. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra (28 Mayıs 1918) isteğine kavuşur.

İstanbul'da kendi gücü ile Danişnâme-i Âliye'de (Yüksek Öğretmen Okulu) tahsil alır. Burayı bitirdikten sonra 1921 yılının yazında Bakü'ye döner. Azerbaycan hükümeti onu 35 Amerikan doları burs ayırarak yeniden İstanbul Üniversitesi Tarih-Edebiyat Fakültesi'nde tahsile yollar ve Avrupa metoduyla Azerbaycan Edebiyat Tarihi'ni yazmayı görevlendirir. .(Hüseyinoğlu Ali Şamil, 1999:25)

İstanbul'da tahsil aldığı yıllarda *Şebab, İnci, Syus, Hidmet-i Umûmiye, Yarın İstanbul* dergilerinde şiirlerini, *Servet-i Fünûn, Türk Yurdu* ve *Hayat* dergilerinde ilmî makalelerini yayımlatan Emin Âbid, sosyal karakterli siyasî işlerle de uğraşmıştır. KGB'nin soruşturma evraklarında onun M. Emin Resulzâde'nin evine sık sık gittiği, Azerbaycan muhacirlerinin toplantılarına katıldığı, *Yeni Kafkasya* dergisinde anti-Sovyet karakterli şiir ve makaleler yayımlattığı gösteriliyor.(Gültekin- Emin Abid, 1999:8-11)

Mehmet Fuat Köprülü'nün temelini attığı Türk Ocağı'nın faal üyelerinden biri olan Abid, Viyana, Budapeşte ve İstanbul'daki kütüphanelerden, arşivlerden ve şahsî kütüphanelerden yararlanarak, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi'ni* yazar. Bir kaynakta Emin Âbid'in 6 ciltlik *Azerbaycan Türklerinin Edebiyatı Tarihi* adlı eseri yazdığı, onun son cildini, üniversiteyi

bitirirken mezuniyet tezi olarak sunduğu, eserin bir Macar Doğu bilimcisi tarafından tercüme edilerek, yayına hazırlandığı belirtilir.(Şahbazov Ali, 1926)

1927 yılda vatana dönen Emin Abide o kadar da saygı gösterilmiyor. Azerbaycan'da yüksekokul mezunu kadrolara büyük ihtiyaç duyulduğundan dolayı, genç aileye hiçbir yakınlık gösterilmez. Aksine baskı yapılır. Bazen Baku Pedagoji Okulu'nda, bazen üniversitede öğretim üyeliği yapan, gazetede danışman olarak çalışan ve durup dinlenmeden araştırmalar yapan genç âlimi merkezden uzaklaştırırlar. Âbid, 1928-1938 yıllarında belirli aralıklarla Ağdaş, Guba, Ağdam, Kürdemir gibi yerlerde öğretmenlik yapar.

Merkezden uzaklaştırılmasının sebebini KGB'nin arşivlerinden öğrenebiliyoruz. KGB, 1929 yılında Baku ve çevresinde iki yıl faaliyet gösteren "Genç Azer" adlı gizli cemiyetin üyelerini tutukluyor. Onlardan Hasanağa Ahuntzâde ve Haşim Aslanov sorgulamada verdikleri ifadelerinde, Emin Âbid'in sınıfta Ömer Seyfettin'in komünizme düşman kabul edilen *"Bomba"* hikâyesini okuduğunu ve kendine yakın bulduğu talebelere Türkiyeli Pantürkist şâirlerin eserlerini okumalarını tavsiye ettiğini söylemişlerdir. Yüksek Pedagoji Okulu'nda öğrenci olan Nigâr Refibeyli'ye (Nigâr Hanım şâir Resul Rıza'nın eşi ve şimdi Azerbaycan Yazarlar Birliği Başkanı Anar Bey'in annesidir) özel itina gösteriyor ve Türkiye'de yayımlanmış kitap ve dergiler veriyor. (Genc Azer, 1993)

Henüz İstanbul'da tahsil alırken Bakü'deki dergilerde ilmî makalelerini yayımlatan Emin Âbid, bütün takibata ve baskılara rağmen, durup dinlenmeden ilmî araştırmalarını devam ettiriyordu. Azerbaycan edebiyatı tarihinde birçok konulara ilk yönelen o olmuştur. Örnek olarak, *Sohbet-ül Esmer (Meyvelerin Sohet*nin Fuzûlî'ye ait olduğunu ispatlayan, *Kitab-ı Dede Korkut* hakkında değerli araştırmalar yapan, Türkiye, Azerbaycan, Tatar, Özbek, Gagauz, Kerkük vs. Türk halklarının beşbin mânisini karşılaştıran, tarihini belirleyen odur. Azerbaycan'da yayımlanan dergi ve gazetelerle yetinmeyerek, Ankara, Semerkant, Byunyakski (Dağıstan)'deki dergilerde araştırmalarını yayımlamıştır.

Emin Abid Bakü'ye döndükden sonra yayınlatdığı ilk maklelerden *Hica vezninin tarihi*

dikkatiçeken oluyor. *Maarif işçisi* dergisinin 1927 yılın . 3 sayının 50-55, 4sayının 58-61, 6-7 sayının 45-62 sahifelerinde yayınlanmış makalede *Orhon yazıtlarından* başlayarak, Mahmud Kaşkarlının *Divani Lüğet-i it Türk,* Yunus Balasagunlunun *Gudatku Bilig, Kitabi Dede Korkud* eserinden günümüze dek hıca vezninin tarihini araştırıyor. Araştırmasında bu türün inkişafında aşıklarımızın rolünü yüksek değerlendirerek yazır: " Eserleri her kese malum olan Kerem ile Anadolunun yetişdirdiyi Karacaoğlan, Aşık Ömer, Gövheri, Derdli, Guloğlu gibi şairler sayesinde hıca vezni bitkin hal aldı. On altıncı ve on yeddinci esrin adamları olan bu şairlerin eserleri bizim halkca mechul olduğundan bir fikir edinmek maksadiyle hir birindən birer menzume derc ediyoruz:

Karacaoğlandan:

Behey la gözlü dilber
Senin göğnün seyrandadır,
Ben ağlarım, sen gülersin
İman senin nerendedi?

Kaşların kurulu yaydır,
Yüzün bedirlenmiş aydır.
Koynuma girmek kolaydır,
Hesap, gülün derendedir.

Güzel bell olur tacından,
Hiç yük ağlarmı bacından,
Dünyada densiz ucundan,
Sefil baykuş virandadır.

Karacıoğlan der, vardığım

Dertli sinemi deldiğim,

Suç senin değil sevdiğim,

Sana meyil verendedir....(Maarif işçisi, 1927:47)

Mirza Feteli Ahuntzâde'nin eserleri, dini tenkit etmesi ve edebiyata getirdiği yeniliklerden dolayı Sovyet Azerbaycan'ında itina ile toplanıp arşivi çıkarılıyor ve yayımlanması plânlanıyordu. Ahuntzâde'nin mirasının en iyi araştırıcılarından birisi Emin Âbid idi. Bu sebeple onu mecburen İlimler Akademisi'ne aldılar ve Âbid'e Ali Nâzım ile birlikte Ahuntzâde'nin eserlerini üç cilt hâlinde yayımlama işi verildi. Onlar kısa zamanda bu işi bitirdiler. Onun Farsça eserlerini Emin Âbid Türkçeye çevirdi, geniş bir Önsöz yazıp bazı konularda geniş izahatlar verdi. Azerbaycan İlimler Akademisi İlmî Konseyi, Emin Âbid'e 1926-1935 yıllarındaki çalışmalarından dolayı doktora tezi hazırlamadan İlimler Namzedi (doktorluk) unvanı verilmesini teklif etti. Ama siyasî mülâhazalardan dolayı bu olay gerçekleşmedi. (AEARHA, Emin Âbid Ahmedov'un şahsî belgesi).

Emin Âbid'in, M. Feteli Ahuntzâde hakkında yaptığı araştırmalar hacminin büyüklüğüne göre değil de, kapsadığı alanla dikkati çekiyor. Beş, altı dil bilmesi, geniş ilişkileri ona *M. Feteli Ahuntzâde (Avrupa, Rusya, Türkiye, Azerbaycan Basınında Yayımlanan Araştırmalara Bir Bakış) gibi* bir araştırmayı tamamlama imkânı vermişti. Kadı Burhaneddin, Fuzûlî, Habibî, Hataî gibi Ortaçağ şâirleriyle birlikte, 19. yüzyılda yaşayan Ahuntzâde'yi de ortak Türk edebiyatının temsilcisi gibi araştıran Emin Âbid bu çalışmaları ile çağdaşlarından ayrılıyordu. Ahuntzâde'nin birçok eserini ilk defa ortaya çıkaran ve onlar hakkında bilgi veren Emin Âbid olmuştur. O zamanın basınında ondan fazla araştırma yayımlatmıştır. Ahuntzâde'in üç cilt hâlinde yayımlanan eserlerinin birinci cildine Emin Âbid'in yazdığı Önsöz 182 sayfadır. (AMDEİA, fond 170). Kaynakların verdiği bilgiye göre, onun Ahuntzâde hakkında iki monografisi ve birkaç araştırması olmuştur. Ancak 1937 yılının baskı siyâseti bu eserlerin yayımlanmasına engel olmuştur.

Emin Âbid'in *Hece Vezninin Tarihi," Edebiyat ve İlim, Derebeylik Devrinde Azerî Edebiyatı, Genç Yazarlara Nasihat* gibi araştırmaları Azerbaycan edebiyatı tarihinin incelenmesi ve edebiyat

teorisinin belirli bir çizgiye gelmesinde önemli rol oynamıştır. Basın tarihimize dair önemli birkaç araştırması ile *Firdevsi ve Şehname* adlı araştırması bugün bile değerinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Yayımlanmayan "Azerbaycan Folkloru", "Habibî", "Mirza Ali Ekber Sabir" vb. makaleleri ise arşivde korunmuştur.

Uğradığı takibatlara rağmen, takriben 1600 sayfalık eseri günümüze kadar gelip ulaşmıştır. Devrin iktidarı Mayıs 1937 tarihinde Emin Âbid'i İlimler Akademisi'ndeki çok sevdiği işinden ayırır ve araştırmalarını gasp eder. 14.7.1938 tarihinde ise onu Türkçülük, milliyetçilik duygulan taşıdığı ve Mehmet Emin Resulzâde ile birlikte anti-Sovyet propagandası yaptığı gerekçesiyle tutuklarlar. Üç aylık çok ağır sorgulamadan sonra "vatan hâini" suçunu isnat ederek, 21 Ekim 1938 günü saat 21.30'da kurşuna dizerler. (AMTNA, Nu. 32796.)

1956 yılından sonra, 1937-1938 yıllarında kurşuna dizilenlerden birçoğu aklandı, ancak bu aklanma görünüşte bir aklanma idi. Çünkü onları mahveden rejim hâlâ yaşıyordu ve eserlerinin yayımlanmasına engel olunuyordu. Sovyetler Birliği parçalanıp mahvolsa ve yeni cumhuriyetler meydana gelse de, rejimin kurbanları gerçek anlamda aklanamamışlardır.

Kaynaklar

1.Azerbaycan Blimler Akademisi Reyaset Heyetinin Arşivi (AEARHA), Emin Âbid Ahmedov'un şahsî belgesi.

2.Azerbaycan Millî Tehlikesizlik Nazirliği'nin Arşivi (AMTNA), Emin Âbid'le ilgili belge. Nu. 32796.

3.Azerbaycan Merkezi Devlet Edebiyat ve İncesanat Arşivi(AMDEİA), fond 170.

4.Genç Azer (İstintak Materialleri Üzerine), (1993)Bakü.

5.Gültekin-Emin Abid.(1999). Buzlu cehennem(Tertip eden ve ön söz yazan Ali Şamil), Güneş neşriyatı, Bakü.

6.Maarif işçisi, (1927) dergisi, sayı,3,4,6-7.)

7.Hüseynoğlu Ali Şamil.(1999). Emin Abidin hekayesi ilə ilgili kesin cizgilər. “Bilge” dergisi, (Ankara), sayı 21.

8.Şahbazov Ali.(1926).İstanbul Darülfünun'da Azerî Edebiyatı Tarihi, Türkiye Mektupları; "Emin Abid'in "Azerî-Türk Edebiyatı Tarihi" Adlı İlmî Eserini İstanbul'daki Darülfünun'da Müdafaa Etmesi Hakkında", Yeni Fikir Gazetesi, 2 Temmuz, Tblisi.